

לשוננו לעם

עורכים: דוד טלשיר, חיים א' כהן, יוסף עופר

מתוך

כרך מו, תשנ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

"פרק באנטומיה" - שאול טשרניחובסקי

המשורר שאול טשרניחובסקי היה, כידוע, רופא. שילוב לא רגיל זה שבין מדעי הרוח למדעי הטבע בא לידי ביטוי גם בפעולתו בשדה הלשון העברית. בכרכים הראשונים של "לשונונו", כתב-העת של ועד הלשון ואחר כך של האקדמיה ללשון העברית, פרסם טשרניחובסקי סדרה ארוכה בת למעלה מחמישים עמודים המחזיקים מאות מונחים בתחום האנטומיה (ראה לשוננו, כרכים א-ד [תרפ"ט-תרצ"ג]). דומה שאותה פעולה ראשונית של מינוח בתחום הזה הוצנעה ולא הובלטה כראוי במבוא ל"מילון למונחי האנטומיה" שיצא בשנת תשי"ז בהוצאת האקדמיה ללשון העברית).

אף עלייתו של המשורר ארצה קשורה בשדה המינוח הרפואי. בשנת תרצ"א (1931) נענה טשרניחובסקי לקריאת ועד הלשון לבוא לירושלים ולערוך את המילון למונחי הרפואה של ד"ר א"מ מזי"א, אשר נפטר זמן קצר קודם לכן בטרם הספיק להוציא את המילון לאור. הזמנה זו היא שאפשרה סוף סוף את השתקעותו של טשרניחובסקי בארץ לאחר שניסיונותיו הקודמים לעלייה לא עלו יפה כיוון שהוא לא מצא בארץ מקור למחייתו.

תחום "יבש" זה של מינוח רפואי מצא את ביטויו גם במעשהו של טשרניחובסקי המשורר, בשירו "פרק באנטומיה" (שירים, ב - פואימות ואידיליות, הוצאת דביר, תל-אביב תשכ"ו, עמ' 727 ואילך). בשיר הגותי זה שתחילתו עוד בימי שבתו של המשורר בגרמניה (1929) וסופו בירושלים (1933) מעמיד המשורר, בהומור ובכובד ראש גם יחד, את מדעי הרוח מול מדעי הטבע (תוך הצבעה על יתרונם של האחרונים), וחלק גדול ממנו עשוי אכן כ"פרק באנטומיה". בדרך של הוראת "כיצד מנשקים" מרפרף המשורר בנשיקותיו על איברי הגוף השונים תוך שהוא קורא להם בשמותיהם האֶנְטוֹמִיִּים שאף מובאים בשיר בהבלטה של פיזור אותיות, ובכך הוא יוצר מעין רשימה של מונחי האנטומיה בדרך של שיר. קטע מן השיר מובא כאן בפני הקוראים. תודתנו לפרופ' שרגא אירמאי שהדברים כאן (ובכלל זה ההפניה לשיר) הם פרי הערה ששלח לנו על פעילותו של טשרניחובסקי בשדה המינוח הרפואי ולפרופ' בעז ערפלי על הערותיו.

יש לי התרת-נשיקה לגבי כף-יד אחת קטנה.
 אלא מכיון שנהנה רשות להמנשק, שוב אינו
 מבחין בין כף-יד ליד, בין מרפק-חמודות לגבה-
 שכם ונפלא נרדף וכלי וכלי, עד גמירא...
 דברים בינו לביתה! הדברים עתיקים, ידועים.
 דרך בנשים לי כך: מגלה טפח ומנשק טפחים.
 ככה גם אתה עשה! 'כמתקנים בהם' הלא נאמר.
 והיה נרדף להטות את ידך אל גבול-ממשלותיך.
 אשר תלכד ותירש בפיה ובשפתיה.
 ויצא הגבול אל מתחת הסנטר הנחמד וירד
 למגדל-הצואר הזקוף ועד לפני חריץ-התניקה,
 מקום שם חברו עצם-התורה וקצות שמי הכתפות.
 מקום נחמד מאד, חסיכה תמה, כנאמר.
 ועבר הגבול את הכתפה הזקה ליד מלשפת.
 בולטה ולא-בולטה ומשמשה דפן לבנין של חריץ.
 הוא 'החריץ שממזל-לכתפה', היכל החריטות.
 נאה בצמצומו, אשר אם יתן-לו אל את הברכה,
 והיה מלא כים שירה, והיתה בו יותר
 משישנה בכל שיריו של פלוני אלמוני המשורר.
 וירד משה הגבול ונסב אל גיא בין-הידיים.
 ועלה אל גבעות מור נוזל ותאר הגבול את הגבעות.
 אשר ברא בנשיקה להרבות נשיקות בעולם.
 ונסב מעלה ומעלה ועד - בואכה ראש-קנה-הזרוע.
 ועבר על מצע הקטיפה התייה, ועבר אל כתר
 חמד עגלה ומגרה, ועלה אל פני המפרקת
 קוראת לנשיקה. מדשיאה השערה הרכה מוף-משי.
 ועבר הגבול מראש-חליה, היא הבולטת, וירד
 אל בין השכמות ורמזי-החליות ימינה ושמאלה.
 ותאר הגבול את הגב הנמיש, והיו תוצאותיו
 עמק אצילה מצניעה, היא קרית-שערות ריחנית.
 ועלה הגבול ראש-הכתף וירד אל קנה-האזרוע,

עמוד עדין, כליל-תפארת, וסבב עד פני הקברת
נאת האון בצמצומו, חסיבה תמה ושלמה.
וסבב פונה למרפק המעגל רכות, ותאר
גיא בין הקנים והזרוע, המקום המוכן לנשיקות.
זו היא נחלתך, ולקחת אותה מיד הנחמדה
בפיה ובאצבעותיה – נחלת קטיפה ואטלס.
ממש כמו שלמדנו עוד בהיותנו ב'חרר':
-הנה האלהים (שמע) מביא אותך לארץ
זבת חלב ודבש... ובאו, נתקינו הדברים.
אולם אני לא בהא... אני אך בנסילת-ידיים.

יש לי התרת-נשיקה לגבי כף-יד אחת קטנה.
צחה, חסיבת-אמנים, ולה אצבעותיה הורדות
דקות, ארכות ונאות, ונבונות-נבונות להפליא!
יש לאצבעות פרצופן: זו גסה, זו טפשית, זו דלה.
יש גם צפרן מורידה ומעשה-שקד מארכת.
ורדות זו משלה ושרק כל-שהוא מן המכחול.
אין לה יפי העולה על מזג של טבע ואמנות!
אותה התרת-נשיקה: "ישק ישק, ילשף ילשף!"
בעוונתי הרבים נשיקה רק אחת... נו, מילא...
אותה כף-יד, ולא פרש: מה-זה כף-יד, הוי אומר:
כל אותה יד, נחמדה וקטנה, על פרקה ועל קרבה,
פלומר, על כל עצמותיה (אחת מהן לא נעדרה) –
פסוק מפרש בביבל (הכתיב אחר, אולם הקרי הוא).
לומר לה: כל נשיקה תהיה של שלש נשיקות.
לא אמרנו כף-יד אלא כשיש בה (כמבין)
שרש, מסרק של יד ואצבעות מנחים לפניה.
שרש – אחת, מסרק – שתיים, ואצבעות – שלש;
ונאמר: על כל עצמותיה – אחת מהן לא נעדרה.